

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 32 (1946)

Artikel: La posiziung digl rumantsch da Surmeir
Autor: Lozza, Duri
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882326>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 02.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

La posiziung digl rumantsch da Surmeir

da Ser Duri Lozza

Igl Grischung è adegna sto en intschess spir atgnadads e contrasts. Gio la geografia sa rachintar da glatschers d' argent e da vegnas bagnsituadas, dall' odour digl fagn da colm e dallas speias tgi cupeidan aint igl vent.

Anc pi interessanta è la nossa istorgia, dirigeida d' en ferm spirt d' independenza e d' en stagn individualissem. — Mintga vischnanca leva esser en agen stadi.

Parcheigl na savainsa betg sa smarvagler d' avoir per mintga vallada en agen idiom, gea parfign en agen lungatg da scritgira. Igl spirt d' independenza, l' isolaziung geografica, la mancanza d' ena capitala rumantscha e blers oters muteivs on caschuno chel stino svilup linguistic. Scu igl individualissem exagero ò caschuno grondas crisas ainten l' istorgia grischunga, uscheia savess ena mengia gronda separaziung tranter igls idioms esser la mort digl rumantsch ansomma.

Suandond a chella ponderaziung on divers lia stgaffair en rumantsch fusiuno. Ma chegl è en' ideia tgi na sa lascha betg realisar. Sursilvan e ladin sa laschan mai fusiunar. Dantant è la situaziung aint igl Grischung central pi problematica. Stò chella cuntrada periclitada s' uneir linguisticamaintg cun la Sur-selva, u fissigl migler da surdar ad ensatgi la plenipotenza da stgaffair en agen lungatg da scritgira pigl Grischung central?

Chellas lengias on angal igl intent da dilucidar la posiziung reala digl rumantsch da Surmeir an chella dumonda. Chel tgi canoscha la nossa posiziung, so evitar bleras vanas aspiraziuns ed experimaints malnizevels

Tge ston igls noss compatriots rumantschs saveir?

Nous Surmirans vagn igl noss agen lungatg da scritgira, igl noss lungatg ufficial per la scola e per la veta publica. Chel rumantsch ò igl sies dretg d'existenza litterara scu igls oters frars, igl sursilvan ed igl ladin. El ò da tschantaners annò la sia atgna maniera da screiver, ena tscherta consequenza d'ortografia e siva da 1896 atgnas normas ortograficas (pareglia «Sulom» nr. 1, pag. 8). Chellas normas da prof. Candreia on fatg igl sarvetsch anfignen gl'onn 1939. Da lò davent valan las cleras normas ortograficas da Ser Giatgen Battaglia e dr. Mena Grisch e nous ischan intenziunos da star da chellas.

La litteratura an lungatg da Surmeir è fitg modesta, ma tanscha tuttegna en pèr tschantaners anavos. Nous vagn 12 dutregnas an noss rumantsch («Las nossas dutregnas viglias» da dr. Mena Grisch, «Sulom» nr. 21). L'amprema è digl onn 1673 e la davosa digl onn 1788. Igl scribent è er an possess d'ena copeia digls Startets dalla Tera da Surses, scretgs an noss lungatg (1757). Igl onn 1857 è nia edia en codesch da liger. Chellas ed otras scritgiras — betg d'amblidar igl dieschavel tom dalla Chrestomazia — demossan tgi igl noss lungatg seia en lungatg da scritgira da vigl annò.

Da creir tgi nous vegian durant igls davos decennis angal parveia d'en'antipatia ancunter oters idioms antschet a cultivar pi intensivamaintg igl idiom da Surmeir, fiss ena ideia foza. «Nous lagn navot catscher en cogn tranter igls noss frars e far donn ad els» (Sulom nr. 1, p. 9). Igl «Noss Sulom» ed igl noss muvimaing votan navot oter tgi «dasdar e sviglier amour per noss bel lungatg matern da Surmeir e promover igl mantignamaint digl rumantsch an general» (l. c., p. 2). — Igl sursilvan era per nous tuttegna en idiom ester. Nous igl tadlagn gugent an baselgia e vagn er betg difficultad digl liger, ma l'orma digl noss pievel ò el mai propi possedia. En mussamaint è ch'el: Surmirans on darar scretg a tgesa brevs an rumantsch da Surselva, mabagn an noss idiom ni per tudestg.

Nous lagn betg giuditgier schi chel svilup, u l'unitad linguistica tranter las duas valladas, possan far en migler sar-

vetsch all' existenza digl rumantsch ansomma. Ma cultivond pi intensiv igl noss idiom ò la populaziung ratschet en nov impuls ed en nov interess pigl rumantsch. Sainza chel muvimaint fiss l' Alvra prubabel gio ossa tudastgeda. Nous stuagn chintar cun la situaziung reala dad oz e formular la nossa posiziung uscheia:

Nous savagn mai acceptar igl ladin. Las differenzas ortograficas èn mengia grondas. — Nous sacrificagn igl noss idiom anc bler manc parveia d' experiments an Tumgliastga. En idiom tg' è per mureir e posseda nigra litteratura savess ans porscher fitg pac. Gl' è parchegl donn per mintga rap tgi vign spandia per gudagner er Surmeir per en idiom da scritgira pigl Grischung central. — Igl pi tgunsch savessans anc s' uneir cun la Surselva. Ma siva tgi nous vagn igls codeschs da scola an noss lungatg, è chegl er ena vana speranza. Chel tgi speculescha cun l' introducziung digl sursilvan per sulet lungatg da scritgira, chel lavoura per navot e caschung a angal malaviglia. Chel tgi canoscha igl pievel da Surses e la sia carezza pigl sies idiom, painsa unscheia.

Digl reminent rancanoschan er igls Sursilvans, principalmentg la generaziung giovna, igl noss idiom per en lungatg litteraric. Igls 6 d' avregl 1942 on igls students sursilvans «accentuo, tgi els rancanoschan digl tottafatg igl noss idiom ed igl vighian risguardar tant scu pussevel.» («Sulom» nr. 22, p. 89).

Chellas ponderaziungs fissan dantant insufficiaintas e partischontas, sainza tschantar la sagonda dumonda:

Tge ston chels da Surmeir saveir?

«Nous stagn segl noss!» — deian resolutamaintg chels da Surses. Chella detga è giustifitgeida, sch' ella vot deir: nous cultivagn igl noss idiom. Ma chels plets expriman en quet stagn grond, sch' els votan deir: nous lagn aveir da far navot cun igls oters idioms. Nigns idioms rumantschs pon sa lubeir ena «splendid isolation».

Igl rumantsch da Surmeir vign nutria digl «Sulom», en organ fitg popular. Ainten chel organ on igls noss poets lia documentar tgi igl noss lungatg na seia betg angal en patua per la

giassa. Novellas e poesias paradeschan fitg bagn an vistgia da Surmeir. — Ma tgi garantéscha d'aveir adegna surabundanza da poets e scribents? Igl grond materialissem tgi rigia ainten las nossas valladas e la scarsezza da students laschan pitost spitgier igl cuntrari.

Ed er schi nous vessan adegna collaboratours an abundanza, na so en unic organ litteraric betg porscher a nous igl sufficiaint nutriment spirtal. Per aveir aglmanc en tschert orizzont, stuainsa esser abels da liger las ovras principalas digls poets sursilvans scu er tgossas actualas. Principalmentg ari-guard la litteratura religiosa ischans dependents dalla Surselva. Igl noss intschess è mengia pitschen per pudeir edeir codeschs d'oraziung, igl Nov testamaint ed oter ple an noss rumantsch. Parchegl ò la baselgia en grond interess da mintigneir la tgapentscha pigl sursilvan, sainza vuleir parchel supprimer la cultivaziung digl rumantsch da Surmeir.

Nous vagn nigna difficultad da liger igl rumantsch da Surselva. Ma nous stuagn betg amblidar, tgi la generaziung pi viglia ò gia an scola e dutregna blier duple instrucziung an chel lungatg, tgi ozande.

Tot chellas reflecziungs ans magnan tar la suletta sliaziung per preservar igl antier rumantsch d'en process da decomposiziung e dissoluziung:

Nous stuagn far labour cumejna!

Igl **fundamaint linguistic** per chella labour stò esser igl suandont:

1. Igl rumantsch da Surmeir vign rancunaschia da tots per lungatg da scritgira tgi so, per raschungs praticas e psicologicas, betg neir remplazzo antras en oter idiom.

2. Aveir en agen lungatg scloda betg la collaboraziung cun oters lungatgs rumantschs. Igl pievel da Surmeir stò survagneir la persvasiung, tgi la labour cumejna, principalmentg cun la Surselva, seia necessaria, per anritgier igl nutriment rumantsch. Ins sto betg angal ruschanar, mabagn er patartger rumantsch!

Igl fundamaint psicologic stò esser chel:

1. La Romania rateira er da cò davent en tschert domber «Suloms», per promover da sia vart l'ancligentscha per la literatura e pigls problems da Surmeir. Er la generaziung pi viglia an Surselva dei betg ple: «nus havein il ver romontsch, il vies ei mo in patua!»

2. Igl pievel da Surmeir sa lascha betg persvader da tscherts schanis tgi lessan stgaffeir e stigar en' antipatia ancunter la Surselva. Tals fon gronda canera, ma betg per carezza pigl rumantsch. Partge vignigl p. ex. rapraschanto prest daper tot teaters tudestgs, schibagn tg' ins vot star tant «segl noss»?! Nous stuagn cumbatter igl spirt materialistic e la tupp' ideia tgi igl rumantsch seia en impedimaint per amprender tudestg.

La **moda** da colluvrar po esser chella:

Liger vicendevlamaintg las nossas publicaziungs! Ainten las classas superiuoras dallas scolas da Surmeir stuessan igls scolars avoir occasiung d' ancanoscher igl sursilvan antras liger encal ovra digls sies poets. Igl Ischi ni igl Glogn èn franc pronts da risguardar en' eda specialmaintg las valladas da Surmeir, e parsiva stuessan nous far ple propaganda per chels organs. Er la Gasetta Romontscha savess anc gudagner abbonnets, sch' ella savess cumpareir duas gedas l' emda. An baselgia vainsa nous manc raschung d' esser exclusivs.

La miglra moda per colluvrar porschan publicaziungs comunablas. E la davosa lainsa betg amblidar igl contact personal tranter igls students ed igls academics.

I fiss bagn deplorabel, schi nous rumantschs vessan da tgar var la fossa alla nossa favela, antras sparteir mengia fitg igls idioms, ni tschartger isolaziung anpe da collaboraziung. Nous lagn furmar er arisguard igl lungatg ena federaziung tgi fo la-vour cumeгна!